

A kötet majd ötven szerzője összefogott, hogy megrajzolja a mai pedagógia, pontosabban nevelésügy körképét.

A feladat különlegesen kényes és nehéz volt, ez a kötet már nem is tiszta neveléstörténet, de végül is jó áttekintést ad arról, hogyan is alakult a nevelés a világban a második világháború befejezése után.

Az említett körképet 6 részre tagolva mutatja be a negyedik kötet. Talán nem lesz felesleges az egyes témakörök feltüntetése:

1. Nevelés a mai világban (nevezetesen: a Szovjetunióban és néhány más szocialista országban, Latin-Amerikában, az USA-ban, az arab országokban, a gyarmati elnyomás alól felszabadult országokban, Kínában);

2. Módszerek és technikák;

3. Tantárgyi programok, az oktatás tartalma;

4. Mai nevelési problémák (többek között: a Langevin-Wallon terv, a svéd reform, nőnevelés, pedagógus képzés, családi nevelés, permanens nevelés, felsőoktatás, gyermekvédelem, ifjúkori deviancia);

5. Pedagógiai kutatások;

6. Nemzetközi szervezetek (ezt a részt Amadou M'Bow, az UNESCO főigazgatója írta).

A tematika tehát szinte enciklopédikus, nem is lehet pár sorban a tartalmi ismertetésre vállalkozni.

Annyit azért megjegyzünk, hogy a Szovjetunió hozzánk közelálló tárgyalásmódjának biztosítéka a magyar szerző, Földes Éva tudása és elkötelezettsége. Sajnos, nem érthette meg a kiadvány megjelenését, így ez a jelzés legyen a kegyeletes emlékezés egyik megnyilvánulása.

A nyomdai előállítás kulturáltságáról a neves párizsi kiadó, a Presses Universitaires de France gondoskodott.

Szarka József

BARBARA KAYE GREENLEAF

CHILDREN THROUGH THE AGES. A HISTORY OF CHILDHOOD

(A GYERMEKEK A TÖRTÉNELEM KORSZAKAIBAN.)

• A GYERMEKKOR TÖRTÉNETE)

McGraw Hill, New York 1978. 165 p.

A neveléstörténet egyik izgalmas, de kevésbé művelt megközelítési módja az, amely a vizsgálódási körébe eső jelenségek közül egyet-egyet kiemelve, hosszanti képet nyújt pl. egyes nevelési módszerek, tantárgyak stb. történetéről. Az ún. problémátörténeti feldolgozás iránti igény vitathatatlan: egyes problémák kiemelése és végigvezetése a történelem különböző szakaszain nemcsak szellemi élményt kínál kutatóknak és olvasóknak egyaránt, hanem a jelen kérdésfeltevéseivel is kapcsolatba hozható – tulajdonképpen már a probléma kiválasztásával is.

Ily módon a jelenkor kérdéseit célozza meg *Greenleaf* könyve is. Azokat az előzményeket és gyökereket keresi, amelyek a ma gyermekét a család-iskola-társadalom koordinátáiba elhelyezték.

Munkája sem módszerében, sem céljában nem neveléstörténeti indíttatású. A különböző korok mindennapi életvitelének epizódyszerű, az irodalom és képzőművészet által illusztrált bemutatása adja a keretet, amelybe a *gyermeket*, vizsgálódásának alanyát elhelyezi. Nevelésüket, oktatásukat nem kiemelten tárgyalja; a mindennapi élet részének tekinti és figyelme legalább annyira – ha nem jobban – kiterjed a gyermek gondozására, gyógyítására mint családi és intézményes nevelésére. Jelenségeket, tüneteket rögzít és kevésbé keresi az okokat. Hangsúlyai és az egyes korokat bemutató fejezetek arányai is vitathatók – még ha el is fogadjuk, hogy történeti áttekintése a jelen amerikai gyermekfelfogás előzményeül szolgál.

A könyv mégis figyelmet érdemel, vállalkozásának nagysága miatt. Az európai és amerikai történelem eseményeibe belehelyezett, a gyermek kapcsolataival, helyzetével, egészségi állapotával, nevel-

tetésével stb. összefüggő jelenségek rögzítése kiindulásul, sok esetben forrásul szolgálhat mélyebb neveléstörténeti kutatásokhoz. Másik erényét abban látom, hogy e sokféleségben következetesen, mindig azonos hangsúllyal kap helyet egy bizonyos kérdéskör: a *felőtt-gyermek*-viszony alakulása. Történeti közegbe ágyazva, a generációk közötti kapcsolat természetesen gazdasági-társadalmi tényezők függvénye. Az ezekre visszautaló ok-okozati összefüggéseket nem különösebben keresi a szerző e résztémában sem, de olyan megállapításokat, néha következtetéseket gyűjt egybe a szülő-gyermek, felőtt-gyermek kapcsolat történeti alakulásáról, amelyek a problémátörténet nálunk viszonylag elhanyagolt területét járják körül.

Az ősközösségi felőtt-gyermek kapcsolatot tárgyalva természetesen elkerülhetetlen az utalás a gazdaságra, hiszen itt csak ebben az egyetlen létező szférában érintkezhettek egymással az emberek. Az ősközösség függőségi kapcsolatai a szerző szerint olyanok voltak, amelyek nem vezettek az utódok, fiatalabbak alárendeltségéhez. A szülők generációja tudásban sem emelkedett a gyerekek fölé, hiszen a feladatok nem különültek el életkor szerint; a létfenntartásért vívott küzdelemben felőtt, gyermek egyaránt részt vett.

Az ókori osztálytársadalmak kialakulásáról mint az „élet bonyolultabbá válásáról” beszél a szerző. Ennek tulajdonítja a fiúgyermek értékének megnövekedését, a testi hibás csecsemők kegyetlen megkülönböztetésének gyakorlatát. A mögöttük meghúzódó gazdasági-társadalmi okokra csak érintőlegesen utal. Az ókorban a felőtt-gyermek kapcsolat meghatározója a szerző szerint a „Tiszteld atyádat és anyádat!” tízparancsolati elve. Az ókor termékének tekinti *Greenleaf* a szülő-gyermek közötti érzelmi szálak megjelenését is. Ezt ugyancsak a bonyolultabbá váló élettel hozza összefüggésbe, utalva arra is, hogy az érzelmi kötődés milyenségét nem szabad a mi fogalmainkkal mérni, mert jelentéstartalma koronként változó.

A középkor folytatta és kiegészítette azokat a hagyományokat, amelyeket az ókori társadalmak alapoztak meg a felőtt-gyermek kapcsolatban. A tekintélyelv érvényesülése, a fiúk többre becslése továbbra is megfigyelhető. A gyermekfelfogást a keresztény vallás hitelvei határozták meg: új eszmei alapot nyújtottak a felőtt-gyermek kapcsolat függőségi rendszerében. A gyermekek szülei személyes tulajdonai voltak, jogilag a szolgák közé sorolták őket. A jól ismert jellemzők felsorolása mellett néhány érdekes, eddig kevésbé hangsúlyozott jelenséget mutat be a szerző. Ilyen pl. a generációs szakadék hiánya a középkorban: a gyermek, származásától, vagyoni helyzetétől függetlenül, természetesen nőtt bele a felőttkorba, nem volt külön világa; a felőtttek mindennapi életének mozzanatai előtte játszódtak le. Tapasztalati körébe olyan események, jelenségek is beletartoztak, amelyeket ma esetleg elzárni igyekszünk a gyerekek elől, mert nem tartjuk őket eléggé érettnek ezeknek az élményeknek a befogadására, feldolgozására. Ez a szempont a középkorban fel sem merült.

A gyermekfelfogásban a reneszánsz idején beállott fordulat elemzésekor a szerző érdekes kettősségre hívja fel a figyelmet. A gyermekfelfogás a középkori merev sémák ellenhatásaként megváltozott és közelebb került a valósághoz. A szerző ezt elsősorban abból a „művészeti szentimentalizusból” méri le, amely a képzőművészet gyermekábrázolásában eluralkodott. Ugyanakkor a gyakorlatban a felőtt-gyermek kapcsolat a régi maradt. A gyermekekkel szembeni felőtt-magatartást a közömbösség szóval jellemzi a szerző.

A gyermekkor mint történeti fogalom csak *Rousseau*-nál jelent meg, de gyakorlati elismerése ismét csak váratott magára. *Rousseau* korában a gyermek a természet, jóság, életöröm, az eredendő ártatlanság szimbóluma volt – írja *Greenleaf*. Ugyanúgy szimbólum maradt a viktoriánus Angliában, az ipari forradalom gyermekét kizsákmányoló időszakában: szentimentális pátosszal írtak törékenységről, sebezhetőségéről. Ehhez a megállapításhoz a szerző *Dickens* gyermekfiguráinak elemzésén át jutott el.

A felőtt-gyermek kapcsolat alapvető megváltozásának, a gyermek évszázadának megjelenését *Greenleaf* „Freudnak a gyermekkori szexualitásra vonatkozó újszerű megállapításaival és Amerika liberalizáló befolyásával” hozza összefüggésbe. Az európai gyökereket is szem előtt tartja, de figyelme itt végleg az USA felé fordul, és azt mutatja be, hogyan vált fontossá az amerikai társadalom számára a gyermek; milyen intézmények, mozgalmak születtek, hogy a XX. század tudományos eredményeinek kiaknázásával a gyermek középponti figurájává váljon mind a család, mind a társadalom életének. A generációk közötti kapcsolat alakulása itt aztán olyan témákat vonz magához, amelyeket a nevelésszociológia, szociálpszichológia különböző iskoláinak tollából jól ismerünk: iskola és társadalom, a fiatalok bűnözése, az anyagi jólétből és a szociális nyomorból fakadó hátrányos helyzet, a fiatalok

munkanélkülisége stb. A gyermek „felszabadítása” – írja *Greenleaf* – újabb problémákat szült. Elemzésének ezen a pontján ismét hangsúlyt kapnak az emberi kapcsolatokat – ezen belül a felnőtt–gyermek kapcsolatot – meghatározó gazdasági-társadalmi tényezők, politikai fejlemények. Könyvében ott mutatkozik meg legvilágosabban problémaérzékenysége amikor a jelen amerikai társadalmának ellentmondásait felmutatva nyúl választott témájához. A befejezéshez, könyve lezárásához is egy megválaszolatlan kérdést választott: „Új istenek az úrkorszakban?” Az új istenek a gyerekek lennének, akik mintegy évszázados „elnyomás” ellenhatásaként új vallást, új hitet, a bálványimádás új lehetőségeit jelentenék a felnőtteknek. A szerző reméli, hogy ez, a gyermek érdekeivel ellentétes folyamat nem válik uralkodóvá.

Szabolcs Éva